



Fig. 1. Kirken set fra sydøst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the south east.*

LUNDE KIRKE

SUNDS HERRED

Den nuværende kirke er opført 1852 og har afløst en tilmiddelalderlig kirke på samme sted (s. 2205). Den blev indviet 15. dec. 1852.¹

Kirken er indirekte omtalt 1429, da dens præst, Stefan (»Stheffanus de Lundæ«), beseglede et brev,² mens selve kirken (»Lundhe Kirke«) tidligst er nævnt 1437.³ Dens bidrag til landehjælpen 1524–26 udgjorde ti mark, hvilket var en tredjedel mindre end bidragene fra Ollerup, Kirkeby og Stenstrup (s. 2005, 2065, 2115).⁴ 1531 ejede kirken syv stykker jord på Trunderup Mark (Kværndrup Sogn).⁵

1679 blev ejendoms- og patronatsretten tilskødet admiral Niels Juel til Valdemars Slot (der samtidig fik tilsvarende rettigheder til Kirkeby og Stenstrup (s. 2065

og 2115) samt Rynkeby (DK Odense 4413);⁶ han overdrog kort efter rettighederne til sin svigersøn, Niels Krag til Egeskov.⁷ Kirken fulgte derpå Egeskovs ejere, indtil den 1919 overgik til selveje.⁸

Lunde var *anneks* til Kirkeby og blev 1541 sammen med denne annekteret til Svendborg Skt. Nikolaj, dog muligvis kun til 1554 (jf. s. 77 og 2065).⁹ 1644 blev Lunde *anneks* til Stenstrup (s. 2116), mens Kirkeby blev lagt til Ollerup (s. 2005).¹⁰

O. 1635 omfattede sognet 85 kommunikanter.¹¹

Arkæologiske undersøgelser. Ved anlæggelsen af parkeringspladsen vest for kirkegården 2009 blev der udgravet en gårdsenhed i to faser bredt dateret til middelalderen.¹²



Fig. 2. Luftfoto af landsbyen set fra sydvest. Foto Sylvest Jensen Luftfoto 1946-69. I KB. – Aerial photo seen from the south west.



I det sydvestlige hjørne af sognet ligger den nuværende kirke fra 1852 på samme sted som $\dagger$ midlalderkirken, der blev nedrevet samme år (s. 2205). 1893 konstateredes, at en ny og mere central beliggenhed i sognet burde have været valgt til den nyopførte kirke.¹³

Den rektangulære kirkegård ligger sydligt i landsbyen. Formen er resultatet af en udvidelse i forbindelse med opførelsen af den nye kirke 1852, hvor kirkegården blev forøget mod syd ud til Lundevej (jf. fig. 3).¹⁴ Kirkegården er kun blevet udvidet den ene gang siden 1783-84 (fig. 3).

Fig. 3. Matrikelkort. 1:10.000. Målt af Salomon Thorenfeld 1783-84. Tegnet af Freerk Oldenburger 2018. – Cadastral map.

Hegn. Den hævdede kirkegård er omgivet af en stensætning, hvorpå er plantet en takshæk. †*Hegn.* Allerede 1589 var der en ‘mur’ af kamp omkring den nordlige og ældste del af kirkegården.¹⁵ ‘Ringmuren’ var brugbar 1815.¹⁶ 1915 blev stensætningen repareret.⁸ 1959 og 1979 skulle den nordlige del rettes op.¹⁷

Kirkegården har tre *indgange* mod henholdsvis vest, syd og øst. Hovedindgangen mod vest og porten mod syd, begge fra 1852, har låger hængt på granitpiller; den vestre består af en køreport og to ganglåger med smedjernsfløje (jf. fig. 5), og den søndre har en køreport med støbejernslåger.¹ I forbindelse med anlæggelsen af *parkeringspladsen* øst for kirkegården 2009 blev der gennembrudt en ny indgang mod øst;¹⁸ den står uden låger.

†*Indgange.* Taget over †*kirkegårdsporten*, som kan have været en muret indgang, var faldefærdigt 1822, og i 1830’erne trængte indgangen til nye porte og låger.¹⁹

Bygninger på og ved kirkegården. Øst for kirkegården er en hvidmalet, grundmuret *kapel- og graverbygning*, opført 1989, med tegltag.²⁰ Et *materialsukur og -plads*, anlagt 1991, findes øst for bygningen.

†*Bygninger på og ved kirkegården.* 1589 var den sandsynligvis senmiddelalderlige †*kirkelade* godt vedligeholdt.⁹ Den tårnløse kirkes klokke (s. 2207) hang samme år i et †*klokketårn* på kirke-

gården (jf. fig. 22).²¹ Det var muligvis tømret, som det bevarede, middelalderlige klokkehus ved Kliplev Kirke (DK Sjyll 1965).

Den stående kapel- og graverbygning erstattede et historicistisk †*kapel* øst for kirken (jf. fig. 2), opført 1905.²² Det var ligeledes grundmuret og hvidkalket med en rundbuet port mod vest og to runde vinduer mod øst. 1944 trængte det til at blive istandsat.¹⁷ Et †*nødtørftshus* omtales 1923.⁸

Et nyere, grønmalet †*træskur* stod indtil 2009 uden for kirkegårdsdiget mod øst (jf. ovf.).¹⁸

Beplantning. I kirkegårdens nordvestlige hjørne står en markant ask.

†*Beplantning.* 1589 stod der et stort lindetræ på kirkegården.¹⁵ 1821–24 blev kirkegården planeret, reguleret og delvist beplantet. Efterfølgende omtaltes den som vel vedligeholdt.²³ Efter den nye kirkes opførelse skulle kirkegården 1853 tilplantes og reguleres på ny.²⁴ 1918 blev flere af kirkegårdens træer fældet.⁸

BYGNING

Kirken er opført 1852 efter tegninger af arkitekt N. S. Nebelong, København.¹ Den historicistiske arkitektur har både nyromanske og nygotiske træk. Kirken er et langhus med kor, indrettet 1937, og skib samt et smalle tårn i vest, hvis nederste stokværk benyttes som våbenhus.

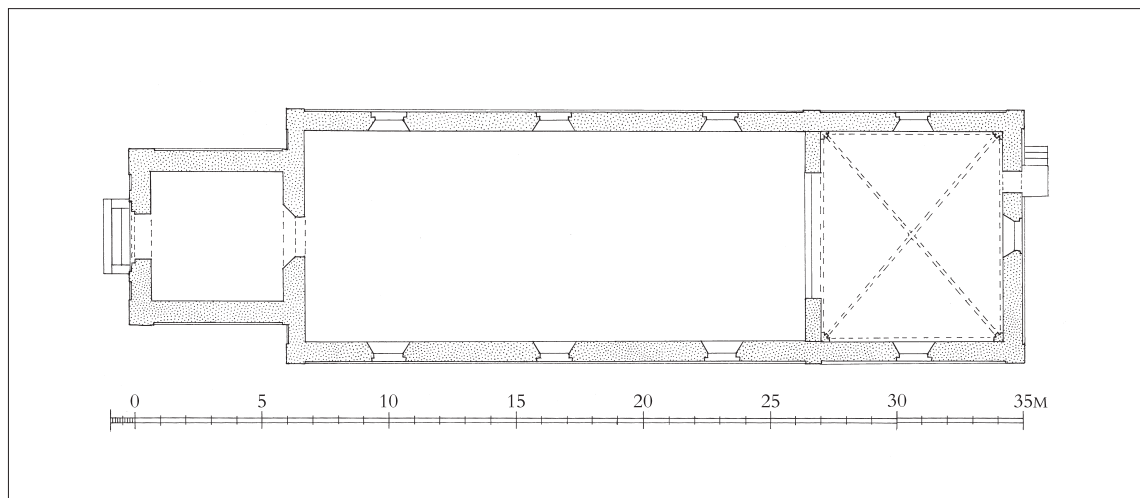


Fig. 4. Grundplan. 1:300. Målt af Ejnar Mindedal Rasmussen 1936, suppleret og tegnet af Pia K. Lindholt 2018. Signaturforklaring s. 9. – *Ground plan.* Key on p. 17.

Materiale og teknik. Kirkens sokkel har to led: det nederste af granitkvadre, der må være genbrugt fra den nedrevne kirke (jf. s. 2205), og det øvre af gule normalsten afsluttet med en skråkant. På en af sokkelkvadrene er indhugget et diagonalt

kryds, som dækker hele fladen.²⁵ Murene er af gule teglsten i normalformat lagt i krydsskifte.²⁶

Langmurene er inddelt i fire fag ved en *facadedekoration* med et vindue i hvert fag (jf. ndf.); koret udgør det østligste fag. På hjørnerne og ved



Fig. 5. Kirken set fra vest. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The church seen from the west.*

overgangen mellem kor og skib er lisener, som løber af i en bloktandsfrise. Mellem de øvrige fag har frisen hængestave (jf. fig. 1). Østgavlen har ligeledes lisener og en bloktandsfrise langs taglinjen, mens der i murværket er tre korsformede blændinger. Mod vest er en lignende frise langs de synlige dele af taglinjen. Tårnet har lisener på hjørnerne, som løber op i stigende trappefriser langs taglinjerne (jf. fig. 5 og s. 2192).

Vestindgangen i tårnet er en falsat, spidsbuet åbning placeret i en blænding med trappestik og omgivet af lisener, som løber af i en falsat gavltre-kant prydet med et kors (jf. fig. 5). I østgavlen er en rektantet *præstedør* fra 1937 i et rundbuet spejl (jf. fig. 6).

Langhuset oplyses af ni store, spidsbuede *vinduer*, henholdsvis et i østgavlen og otte i langmurene. Vinduerne er falsede i facaden og smigede i bagmuren. Tårnet har to lignende, lidt mindre vinduer mod syd og nord i mellemstokværket.

Indre. Koret, som nu afgrænses af en triumfmur og dækkes af et hvælv (jf. s. 2192), har oprindeligt været adskilt fra skibet med et støbejernsgitter (jf. s. 2199).⁸ Mellem skibet og tårnrummet er en spidsbuet døråbning. Skibets indre præges af det tagformede loft, som oprindeligt dækkede hele langhuset (s. 2193, jf. fig. 10).

Tårnet. Indvendige *trætrapper* giver adgang til tårnets mellem- og klokkestokværk, og fra mellemstokværket leder en rektantet dør ind til or-



Fig. 6. Kirkens østgavl. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – The east gable of the church.

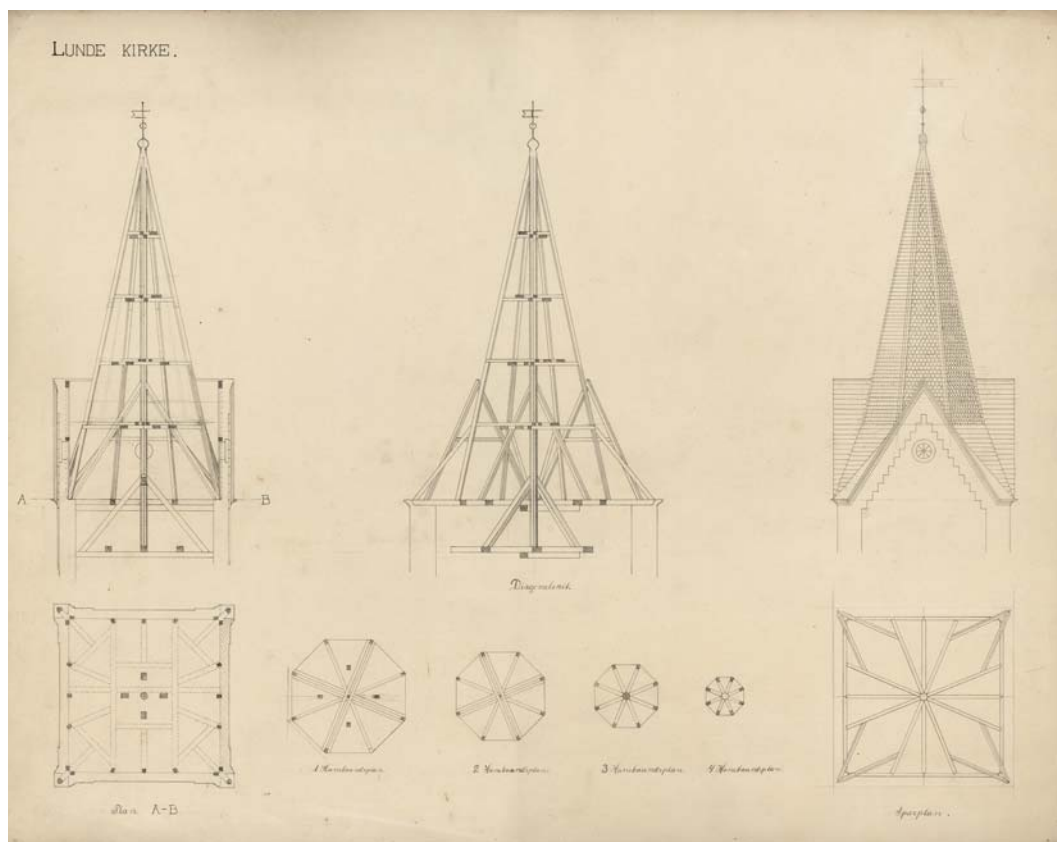


Fig. 7. Konstruktion af tårnets spir (s. 2192). 1:300. Tværsnit, diagonalsnit og opstalt; plan, 4 hanebåndsplæn samt spærplan. Opmåling o. 1885. I NM. – Construction of tower spire. Cross-section, diagonal section, exterior, plan, 4 tie beam plans and rafter plan.

gelpulpituret (jf. s. 2202). I klokkestokværket er to spidsbuede og falsede *glamhuller* i hver facade. Over de vestre glamhuller er jernankre med opførelsesåret »1852« og »P B B« for kirkeejeren Preben Bille-Brahe (s. 2187). Mod hvert verdenshjørne er en gavltrekant med et cirkulært vindue.

Istandsættelser. I 1880'erne blev kirken istandsat; den var plaget af fugt, hvorfor en cementkant blev støbt i tagdryppet (jf. s. 2194) for at lede vandet væk fra kirkens mure.²⁷ Derudover blev tårnets spir og taget over den nordlige del af skibet omlagt (fig. 7 og 24).²⁸ 1911 var spiret igen under reparation.⁸ Ved overgangen til selveje 1919 (s. 2187) skulle loftet i langhuset istandsættes.²⁹

1937 blev koret ombygget ved arkitekt Ejnar Mindedal Rasmussen, Ollerup.¹⁷ Det blev adskilt fra skibet ved en *triumfmur* med en rund-

buet korbue. På murens østside er en *niche* til radiatorer på hver side af buen. En tilsvarende niche er under vinduet i østgavlen. Et *krydshvælv* blev opmuret i normalsten; både de helstensbrede ribber og halvstensbrede skjoldbuer begynder ved gulvet.³⁰ Foruden korets adskillelse fra skibet blev der udgravet en *fyrkælder* under koret (jf. s. 2194 og fig. 8). *Præstedøren* (jf. s. 2191) i østgavlen blev ligeledes indsat for at lette adgangsvejen fra kirkens indre til kælderens udvendige nedgang ved østgavlen (fig. 6). 1976 blev skibets mure, tårnets søndre og vestre murværk og taget repareret (jf. ndf.).³¹

Korets *gulv* fra ombygningen 1937 er af røde teglsten i normalformat lagt parvis i skakternsmønster, og to granittrin leder ned til skibets oprindelige gulv af ottekantede, gule teglfliser med små, kvadratiske sorte fliser imellem (jf. fig. 10).³²

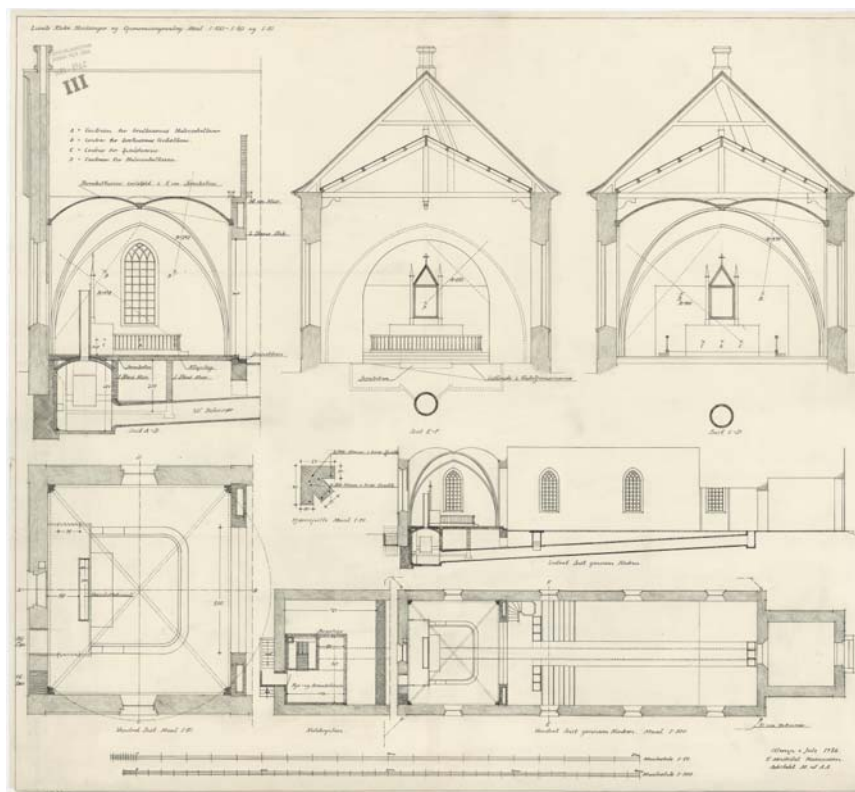


Fig. 8. Forslag til ombygning af kirkens kor (s. 2192). 1:300. Længdesnit af kor set mod syd, tværnsnit af skib set mod øst, tværskib af kor set mod øst samt plan af kor. Forslag til nyt varmeanlæg (s. 2194). 1:600. Længdesnit af kirken set mod syd, plan af fyrrkælder samt grundplan. Målt og tegnet af Ejnar Mindedal Rasmussen 1936. I NM. – *Proposal for the rebuilding of the chancel of the church. 1:300. Longitudinal section of chancel looking south, cross-section of nave looking east and cross-section of chancel looking east. Proposal for a new heating system. 1:600. Longitudinal section of church looking south, plan of basement and ground plan of church.*

Under stolestaderne er et lakeret trægulv. I tårnrummet ligger et teglgulv svarende til skibets.

†*Gulve.* Oprindeligt lå 'murfliser' i koret og trægulv foran alteret; begge blev udskiftet 1937 (jf. ovf.). Under stolestaderne lå oprindeligt mursten.⁸ I 1880'erne var kirken så fugtig, at gulvet ved prædikestolen var grønt af skimmel, og trægulvet i koret trængte til at blive repareret.²⁸

Vinduer. Kirken har 11 vinduer med spidsbuede støbejernsrammer med kvadratiske ruder. I tårnets gavltrekanter er fire cirkulære støbejernsvinduer, fornyet 1965.¹⁷

Skibets *loft* giver indtryk af en åben tagstol med lav taghældning. Det er ophængt i kirkens tagværk og har ti brede fag med spær, kongestolper

og bindbjælker, som hviler på profilerede konsoller (jf. fig. 10) og er nedfældet i murkronen (jf. ndf.). Et kassetteloft, som hviler på loftets spær, er egemalet med forgyldte lister og hvide fyldninger.¹ Korets oprindelige, tilsvarende kassetteloft er formentlig bevaret over hvælvet (jf. fig. 9).³⁰ Tårnrummet er dækket af et fladt, hvidpudset loft.

Tagværkerne af fyr er fra opførelsen 1852. Langhuset har 38 spærfag med et hanebånd per fag og spærstivere. Spærerne og stiverne er tappet sammen med spærsko og de ti bindbjælker (jf. ovf.), som er synlige fra kirkerummet. Fagene er nummereret fra vest mod øst med stigende romertal.

Tårnets ottesidede *spirkonstruktion* består af otte spær på en kongestolpe og fire hanebåndslag (fig.



Fig. 9. Indre set mod øst før hovedstandsættelsen 1937. I NM. – Interior looking east before major refurbishing, 1937.

7); både spær og kongestolpe er støttet af skråstivere. Tagfladens hjørner mellem gavltrekanterne er opskalkede.

Tagbeklædning. Langhuset er dækket af gråsorte vingetegl fra 1985, mens tårnets spir er belagt med skifer fra 1911, istandsat 1976.³³ I langhusets søndre tagflade er to små jernvinduer, og seks lignende vinduer er i spiret.

†*Tagbeklædning.* Oprindeligt havde kirken blåsort tegltag, mens spiret var belagt med tjærede træspån.⁸ 1886 blev tårnets tagbeklædning omlagt (fig. 24).

Klokkestolen af fyr fra 1852 består af to fodremme med fire stolper støttet af otte skråstivere. På stolperne ligger to bjælker, hvorpå klockens bom er ophængt (s. 2203).

Opvarmning. Kirken opvarmes af lange støbejernsradiatorer fra 1973 langs væggene i både kor og skib.⁸ I koret er desuden tre mindre støbejernsradiatorer fra 1937 i nicherne (jf. ovf.).

†*Opvarmning.* Kirken havde formentlig oprindeligt to *jernovne* i skibet.³⁴ Ved overgangen til selveje 1919 var de to *skorstene* 'lidet betryggende' opført, og de stred mod brandsikkerhedsforskrifterne.²⁹ De blev fjernet 1921, da kirken fik nyt 'varmeværk' i koret og en ny skorsten i østgavlen.³⁵ Ved ombygningen af koret 1937 blev et nyt varmeanlæg placeret i en *fyrkælder* under koret (jf. s. 2192).³⁶

1915 indlagdes *elektricitet*.³⁷

På tårnets spir er en kopi af den oprindelige *vindfløj* formet som en fane med kirkens opførelsesår »1852« gennembrudt; kopien er opsat 1976.²⁰ 1890 blev den oprindelige *†fløj* sat i stand, rettet op og fastgjort.⁸

Kirken er kraftigt pudset og hvidkalket ude og inde. Omkring bygningen ligger en belægning af cementfliser i tagdryppet, formentlig fra slutningen af 1960'erne; fliserne erstattede et støbt *fortov* af cement fra 1884.³⁸



Fig. 10. Indre set mod øst. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior looking east.*

INVENTAR

Oversigt. Hovedparten af inventaret er anskaffet i forbindelse med kirkens opførelse;³⁹ kun en klokke fra 1839 er overført fra den nedbrudte kirke. Altertavlen er fornyet 1939; orglet er fra 1970; det er bygget af I. Starup & Søn, København. Inventaret er rødmalet med gyldne, grå og sorte detaljer, dog står altertavlens ramme og stolene i koret i træets naturlige farve. Oprindeligt var inventaret egetræsmalet; den nuværende farvesætning stammer vistnok fra hovedindsættelsen 1937.⁴⁰

Alterbordet er en kasse af træ, 223×84 cm, 103 cm høj, med skabe i bagsiden. Bordets for- og kortsider er dækket af et nyere *alterklæde* af lys rød uld.

Et ældre *alterklæde*, 1892, af rødt plys, kantet med guldgalonier og -frynser og prydet med et kors af guldgalonier,⁸ opbevares i skabet i alterbordet.

Knæleskamler. 1) Betrukket med rødt plys og kantet med guldgalonier og -frynser. Hensat i skabet i alterbordet. 2) Nyere, betrukket med lys rød uld.



Fig. 11. Altertavle, 1939 (s. 2196). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altarpiece, 1939.*

Altertavlen (fig. 11), 1939, er et maleri af *Den gode hyrde*, udført af maler og billedhugger Ingeborg Clausen som en kopi af Niels Skovgaards altertavle fra 1910 til Rigshospitalets Kirke, nu i Skovgaard Museet (inv.nr. 14.541). Maleriet er indsat i en rundbuet ramme, tegnet af Ingeborg Clausen, der også har skåret dens reliefudsmykning.⁴¹ Maleriet, ca. 252×166 cm, olie på træ, viser Jesus som en ung, skæglos mand med stråleglorie, klædt i en rød kappe. Han knæler og holder med venstre hånd om hovedet på et såret lam med bloddråber i pelsen, mens han med højre hånd opsamler vand fra et lille vandløb for at vaske det. I baggrunden er blomstrende buske. Den profilerede ramme har rundbuet overside og smalle sidefelter med blomsterstande og kors i

lavt relief, mens fodstykket har indskrift med fordybede versaler: »Herren er min hyrde/ mig skal intet fattes« (Sl. 23,1), flankeret af engle med et lam eller et klæde(?) i armene. Selve rammen står i blank eg, reliefferne og indskriften er fremhævet med forgyldning.

(†) *Altermaleri* (fig. 12), 1852, udført af Johannes Jensen,⁴² olie på lærred, indsat i en profileret, forgyldt ramme, kronet af en korsblomst. Det todelte maleri har i storfeltet, 120×88 cm, en fremstilling af *Bønnen i Getsemane*; i nederste højre hjørne ses malerens knap synlige signatur. Jesus, med hvid kjortel og rød kappe, er vist i trekvartprofil, knælende med samlede hænder og himmelvendt blik. Bag ham anes de sovende disciple. I det trekantede topfelt, 65×83 cm, ses overkroppen af en

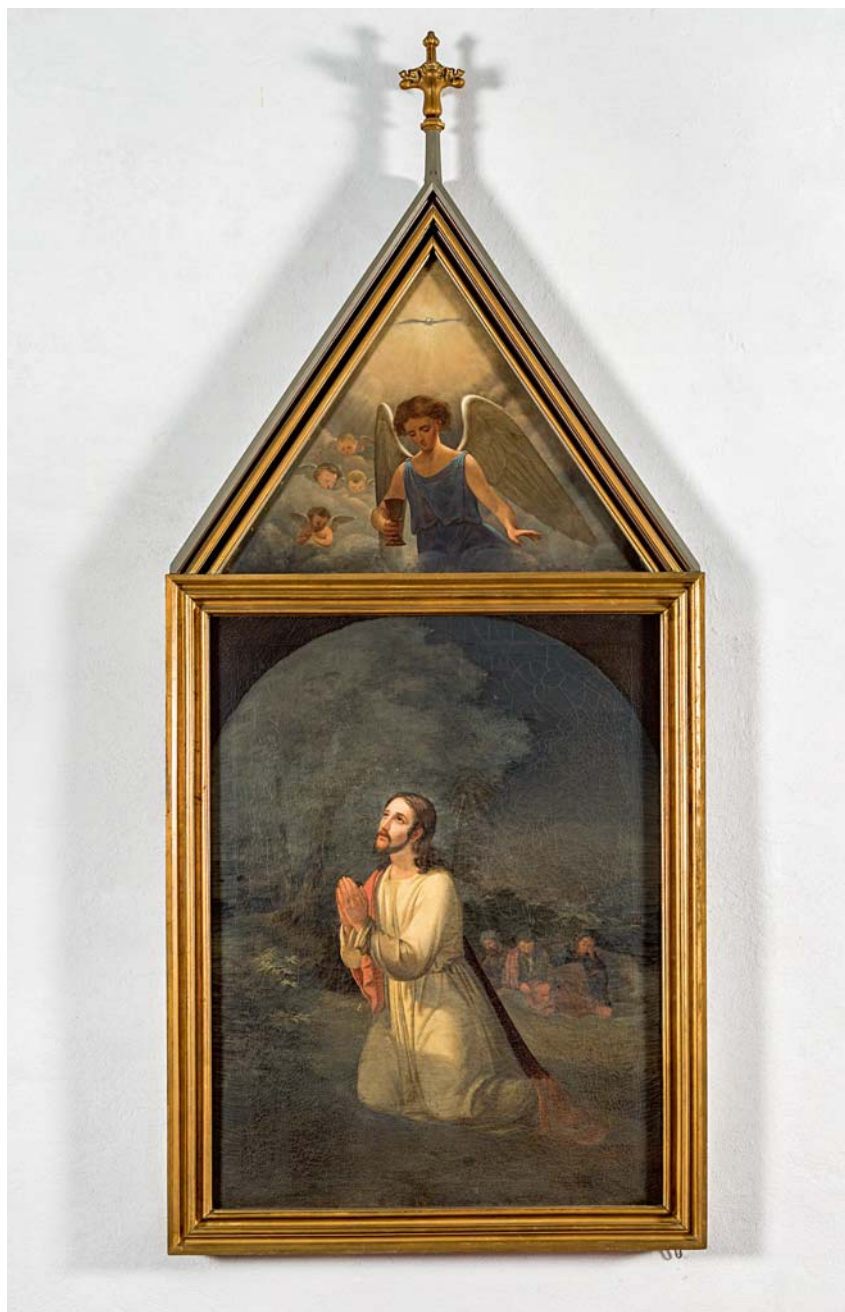


Fig. 12. Bønnen i Getsemane. (†)Altermaleri, malet af Johannes Jensen 1852 (s. 2196). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *The Agony in the Garden*. (†)Altar painting by Johannes Jensen, 1852.

blåklædt engel med en kalk i højre hånd. Over dens hoved svæver Helligåndsduen, og bag den ses en skybræmme med englehoveder. Malerietets profilerede ramme flankeredes oprindeligt af

pilastre, afsluttet med fialer, og var langs de skrå sider kantet med krabbeblade. Fodstykket rummede formentlig en $\dagger$ indskrift (jf. fig. 9). Maleriet er siden 1939 ophængt på skibets nordvæg.¹



Fig. 13. Altersæt, 1852, udført af Niels Christopher Clausen, Odense, skænket af Preben Bille-Brahe (s. 2198). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Communion set, 1852, by Niels Christopher Clausen, Odense, donated by Preben Bille-Brahe.*

Altersæt (fig. 13), 1852, udført af Niels Christopher Clausen, Odense, skænket af Preben Bille-Brahe. Den 27 cm høje *kalk* har cirkulær fod i to afsæt, balusterskaft med flad, ornamenteret midtknop og stort, pæreformet bæger. På foden er giverindskrift med graveret skriveskrift: »Skjenket af Geheimeconferentsraad Greve Preben af Bille Brahe til den af ham i Aaret 1852 fra ny opførte Lunde Kirke« samt graverede liljer, og på standkanten er tre stempler: Et mesterstempel for Niels Christopher Clausen,⁴³ flankeret af Odenses bymærke.⁴⁴ Den tilhørende *disk*, 15 cm i tværmål, har hjulkors på fanen. På undersiden er to stempler: et mesterstempel og Odenses bymærke, svarende til kalken.

†*Alterkalk*, 1862, skænket til kirken 1891 af provst Ludvig August Rasmussens børn, 'et stort og smukt alterbæger'.⁸ Af sølv, forsynet med låg, hvorpå var graveret symbolerne hjerte, anker og kors. På korpus var indskrift: »Til venlig erin-

dring til L. Rasmussen fra Lunde sogns beboere i anledning af hans sølvbryllup den 19. april 1862 og 25-årige virksomhed som præst for Stenstrup og Lunde«.⁴⁵

Sygesættet er fælles med Stenstrup (s. 2153).

Oblatæske, formentlig o. 1880, 9,2 cm i tværmål, 4,2 cm høj, af sølvplet, udført hos elektropletfabrikant H. C. Drewsen, København.⁴⁶ På det let hvælvede låg er et graveret kors med trepasender, indrammet af liljekviste. Stemplet indvendig i æskens bund: »H. C. Drewsen« »Eneret«.

Alterkande, vistnok 1906,⁸ af tin, 26 cm høj, svarende til en kande i Kirkeby (s. 2094). Under bunden er et næsten udvisket stempel med versaler: »NFS« samt omridset af en engel.⁴⁷

†*Alterkande*, omtalt 1896, da den burde oppudes og korset opfyldes.⁸

Alterskål, slutningen af 1800-tallet, 11 cm høj, af hvidt porcelæn med forgyldte profiler og tilsvarende kors med trepasender på korpus.

Alterstager (fig. 14), af messing, 55 cm høje, med cirkulær, profileret fod, cylinderskaft med profileringe og ottepasformet, sortmalet midterstykke samt flad lyseskål.

Syvstage, 1929, udført i kunstsmed Knud Eibyes værksted, skænket af proprietær Hans Langkildes arvinger.¹ Stagen, der er beslægtet med de såkaldte Titusstager, har aftrappet fod, kugleskaft nedfældet i bladkrans og leddelte arme.

Messehagler. 1) (Fig. 15), formentlig o. 1852, af rødt fløj med lille, fladtliggende rygkrave, alt kantet med guldgalonier. På forsiden er et tilsvarende, lodret bånd, på ryggsiden et kors. 2) O. 1900, af rødt fløj med kanter og rygkors af guldgalonier. 3) Nyere, fra Danish Art Weaving, Tylstrup, af lys uld, med kors af smalle guldgalonier og kulørte bånd på for- og rygside.

Alterskranke, af træ, opstillet i hestekoform, bestående af kegleformede balustre med fladtrykt kugleled forneden og skiveled foroven under en profileret håndliste. Balustrene er rødmaledede med forgyldte og sorte detaljer, håndlisten umalet. Knæfaldet, formentlig 1937, er muret af kantsatte, røde teglsten, polstret med gyldent fløj. Det afløste et $\dagger$ knæfald af træ, betrukket med skind.



Fig. 14. Alterstager, 1852 (s. 2199). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Altar candlesticks*, 1852.



Fig. 15. Messehagel, formentlig o. 1852 (s. 2199). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Chasuble*, probably c. 1852.

Døbefont (jf. fig. 18), af kunststen, 98 cm høj, nært beslægtet med døbefonten i Rudkøbing Kirke (s. 1427), der er udført på Rendbjerg Teglværk ved Flensborg Fjord. Fonten har cirkulær, profileret fod i to afsæt, kanneleret skaft med midterknop udformet som en laurbærkrans hvorunder bladbort, og kumme med æggestav på undersiden hvorover et bånd med ovale rosetmedaljoner, adskilt af dobbelte liljer. Den er overalt malet lysegrå. Fonten står i skibets nordøsthjørne.

Dåbsfad, af messing, 55,5 cm i tværmål, glat.

Dåbskande (jf. fig. 18), o. 1900, fra Den Kongelige Porcelænsfabrik, af sort porcelæn med forgyldt kors, 32 cm høj.

$\dagger$ *Korskranke* (jf. fig. 9), af støbejern,⁸ i nygotisk stil; malet med lys farve. Nedtaget 1937 (jf. s. 2191).

Prædikestolen (jf. fig. 9–10), består af en kurv med fem fag, heraf tre brede fyldingsfag og to smal-

lere. De enkelte fag adskilles af flade pilastre med profilkapitæler. Postamentfelterne har påsatte, rektangulære plader, mens frisefelterne er glatte; kurven afsluttes foroven af en forkrøppet håndliste, betrukket med gyldenbrunt fløj, fastgjort med messingsøm. Den konkave underbaldakin har otte, skiftevis brede og smalle fag og hviler på en ottekantet bæresøjle med profilled foroven og forneden. Opgangen, der løber langs væggene i skibets sydøsthjørne, har fyldingspaneler og flankeres ved indgangen af ottesidede mæglersøjler med tagformet afslutning. Stolen er rødmalet med mørkegrå, mørkebrune og forgylde profiler. Den var oprindeligt egetræsmalet.¹

Oprindeligt var der opsat en *†himmel* over prædikestolen. Den ottekantede himmel med skif-



Fig. 16. Dørfloje, 1852, mellem skib og tårnrum (s. 2202). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Door wings, 1852, between nave and tower interior.*



Fig. 17. Pengetavler, 1852 (s. 2201). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Collection plates, 1852.*

tevis smalle og brede fag afsluttedes foroven af et kors og var pyntet med et draperi af rødt plys med nedhængende kvaster (jf. fig. 9).⁸ Den blev nedtaget ved istandsættelsen 1937.

Stolestaderne svarer til stolene i Kirkeby og Stenstrup (s. 2098 og 2162). Endegavlene, 125 cm høje, er malet i to grå nuancer med en rød og en gylden profil foroven, ryggen er rødmalet og sædet mørkegråt. Oprindeligt var stolene egetræsmaledede.¹ De er opstillet med 18 stole i hver side (oprindeligt 21).⁸

Præstestole. 1) Indrettet bag alteret og oprindeligt afskærmet med en panelvæg samt røde gardiner (jf. fig. 9).⁸ Møbleret med en stol og et lille bord. Panelvæggen blev nedtaget o. 1937; i stedet opsattes gardiner mellem altertavlens bagside og østvæggen. 2) 1914,⁸ af bejdset eg, en armstol med gennembrudt ryg med fire lodrette stivere, drejede forben og lige bagben. Sæde og armlæn er polstret med brunmalet skind. I korets nordøsthjørne.

En *degnestol* har endegavle svarende til stolestaderne, ryglæn afsluttet med en kølbue og forpanel med en profileret fyldning. Gavlene er malet i to grå nuancer med røde og forgylde profiler, ryggen og forpanelet er malet røde med grå pro-

filer. Stolen stod oprindeligt i korets nordside.⁸ Nu ude af brug og hensat på pulpituret.

Løse stole. 1) O. 1900, en drejestol med svej-fet ryglæn flankeret af drejede småspir, cirkulært sæde og fire drejede ben, antagelig til organisten. Stolen er egetræsmalet, sæde og ryg er polstret med rødt plys. På pulpituret. 2) O. 1961,⁸ Hans J. Wegner CH23, 12 styk, af eg med flettet sæde. I koret og ved døbefonten.

Bænke. 1) Svarende til stolestaderne, rødmalet med mørkebrune profiler og sæde. Ved tårnrum-mets sydvæg. 2-3) Uden ryglæn, gråmalede. På pulpituret.

Borde. 1) Lille, med drejede ben, egetræsmalet. På pulpituret. 2) O. 1915,⁸ med drejede ben, rødmalet med sorte profiler. I korets nordvesthjørne.

Servante, formentlig 1800-tallets slutning, gråmalet med plade af lyst marmor, i præsteværelset bag alteret. Til bordet hører et *servantestel*, formentlig 1930'erne, fra Steingutfabrik Torgau, Tyskland, bestående af vandfad og kande af hvidt porcelæn med blå blomster. Endvidere en potte af hvidt porcelæn med blå ådring.

En *†pengeblok* er omtalt 1862.⁸

Pengebøsse, o. 1905,⁸ af messing, cirkulær med reliefkors på forsiden og pengetragt foroven. Opsat på skibets vestvæg, nord for døren til tårnrummet. To *†pengebøsser* er omtalt 1862.⁸

Pengetavler. 1-2) (Fig. 17), henholdsvis af gylden og rødlig messing. To flade, rektangulære æsker med pengerille i låget under et muslingeskalformet dække. Tavlerne har drejet håndgreb af træ.



Fig. 18. Indre set mod vest. Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Interior looking west.*



Fig. 19. »Dana«. Kirkeskib, 1915, bygget af skibsbygmester C. C. Palle, Marstal (s. 2203). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – «Dana». Church ship, 1915, built by shipwright C. C. Palle, Marstal.

Dørfloje. Udvendige. 1) (Jf. fig. 6), 1937, enkeltfløj med to gange fem profilerede fyldinger; lysegrå. I østvæggen, nord for alteret. 2) Nyere enkeltfløj med glas i de øvre fyldinger; lysegrå. For kælderen. 3) (Jf. fig. 5), o. 1992, dobbeltfløj af eg med profilerede fyldinger, svarende til de oprindelige fløje.³¹ I hovedindgangen i vest.⁸ *Indvendige.* 1) (Fig. 16), dobbeltfløj, hver fløj med tre rudestillede diamantfyldinger, omgivet af pyramidebosser. Ydersiden er egetræsmalet, indersiden rød med sorte og forgyldte profiler. Mellem tårnrummet og skibet. 2) Enkeltfløj med tre fyldinger, egetræsmalet. Til pulpituret.

Pulpituret i kirkens vestende (jf. fig. 18) bæres af fire hvidmalede, sekspasformede jernsøjler. Brystningen består af drejede balustre, rødmalede med forgyldte detaljer, under en brunmalet håndliste. Opgangen er via en trappe i tårnrummet. Pulpituret har siden 1922 tjent som orgelpulpitur.

Orgel (jf. fig. 18), 1970, med seks stemmer, to manualer og pedal. Bygget af I. Starup & Søn, København. Disposition: Hovedværk: Rørflojte 8', Principal 4', Scharff III. Svelleværk: Trægedakt 8', Quintatøn 2'. Pedal: Subbas 16'. Manualomfang C-g³, pedalomfang C-f¹. Koblinger: II-I, I-P, II-P. Udvidet og omdisponeret 1993 til syv stemmer, to manualer og pedal af Albert Lang, Rønnede.

Disposition 1993: Hovedværk: Rørflojte 8', Principal 4', Rauschquint II. Svelleværk: Trægedakt 8', Spilflojte 4', Waldflojte 2'. Pedal: Subbas 16'. Opstillet på pulpituret med østvendt facade og spilbord. Nye facadegitre tilføjet 1993.

†*Harmonium*, uvis datering, anbragt neden for prædikestolen.⁴⁸ Ved anskaffelsen af torglet blev harmoniet taget i bytte af orgelbyggeriet.³⁵

†*Orgel*, 1922, med syv stemmer, to manualer og pedal. Bygget af Marcussen & Søn, Aabenraa. Disposition:⁴⁹ Manual I: Principale 8', Flauto armonico 8', Ottava 4'. Manual II: Salicional 8', Bordone 8', Capricorno 4'. Pedal: Subbas 16'. Klokkespil. Manualomfang C-a³, pedalomfang C-f¹. Koblinger: II-I, II-I4', II-I16', I-P, II-P. Faste kombinationer: pp, mp, f, tutti. Særskilt piston for tilføjelse af oktavkoblinger til tutti. Svelle for manual II og pedal. Pneumatisk aktion. Gårdejer Knud Skov og hustru, Birkerød, skænkede i 1921 godt 10.000 kr. til anskaffelse af et pipeorgel.⁵⁰ Orglet stod på pulpituret.

Fem *salmenummertavler*, o. 1903,⁸ svarende til tavlerne i Kirkeby (s. 2102), rødmalede med sorte og forgyldte detaljer. De tilhørende skydebrikker er hvide med sort skrift.

To *præsterækketavler*, 1985,⁵¹ af eg, svarende til præsterækketavlerne i Egense (s. 1943) og Ollerup (s. 2045), er ophængt i tårnrummet på hver side af døren til skibet.

Et *maleri*, malet af H. C. Hostrup, antagelig o. 1930, olie på lærred, 72×94 cm, lysmål 54×77 cm, indsat i en sort og forgyldt ramme med akantusornamentik. Maleriet viser Lunde Kirke set fra Lundevej i sydøst med et ældre bindingsværkshus i forgrunden. I nederste højre hjørne ses malerens signatur med sort skriveskrift: »H. C. Hostrup«. Ophængt på tårnrummets nordvæg.

Lysekroner. 1) (Jf. fig. 10), 1915, skænket af Marie Jørgensen, enke efter sadelmager Jørgensen, Lunde.¹ Kronen, af mørk og lys messing, har otte, nærmest s-formede arme med trepasornament i de indre slyng samt midt på hver arm og krenerede lyseskåle. Armene udgår fra et cylinder-skaft med gennembrudte trepas foroven, der ved spinkle kæder er fastgjort til ophængen. Kronen hænger i skibet i en sort jernstang med forgyldte kugler.



Fig. 20. Klokke, 1839, støbt af I. C. og H. Gamst, København (s. 2203). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – *Bell, 1839, cast by I. C. and H. Gamst, Copenhagen.*

2) O. 1967,⁸ barokkopi med fem s-svungne arme med bladled samt balusterskaft med hængeskæbe, ophængt i tårnrummet i en jernkæde.

3) 2002, en kopi af nr. 1 og ophængt som denne (jf. fig. 18).⁵¹

4–11) Nyere, med fem buede arme og flade lyseskåle. Ophængt i hver side af skibet (jf. fig. 18).

Kirkeskib (fig. 19), »Dana«, 1915, bygget af skibsbygmester C. C. Halle, Marstal, anskaffet for midler indsamlet i sognet.⁵² Tremastet fuldrigger. Sortmalet med forgyldt bund og vandlinje, navnet er anført med forgyldte versaler på agterspejlet under to Dannebrogsskibe. Ophængt midt i kirken i en sort jernstang med forgyldte kugler.

Klokke (fig. 20), 1839, støbt af I. C. og H. Gamst, København. Tværmål 77 cm. Om halsen er en perlestavsform med akantus og derunder indskrift med versaler: »Støbt af I. C. & H. Gamst København anno 1839«. Ophængt i klokkestolen (s. 2194) i den oprindelige slyngebom.

GRAVMINDER

Gravsten (fig. 21), 1745, over Morten Pedersen Skelde, i 39 år den første herredsfoged for de samlede Sunds-Gudme herreder (fra 1660), †1699, 71 år gammel, og hustru Sophia Jørgensdatter (Jørgensdatter), †1719, 89 år gammel, samt deres svigersøn, Christen Jørgensen Søling (Sølling), herredsfoged, †1729, 85 år gammel, og dennes første hustru Maren Mortensdatter (Mortensdatter), †1697, 39 år gammel, og anden hustru Dorte Egersdatter (Eggertsdatter), †1718, 76 år gammel; endvidere Christen Søllings datter, Sophia Maria Christensdatter, herredsfoged Niels Brinks første hustru, †1724, 31 år gammel. Under personalia et skriftsted (Job. 19,25–27) samt indskrift om monumentets opsættelse: »Og dennem til almindelse er dette oprethed udi det for qveged (kvæget) her i Lunde Sogn meget fatale aar 1745 af NB (Niels Brink)«.

Rød kalksten, 91×55 cm, de øverste hjørner mangler, og stenen er noget forvitret. Indskriften med reliefversaler i forsænkede bånd, afdødes navne dog med kursiv, udfylder hele stenens flade.

Stenen lå oprindeligt i koret i den gamle kirke (s. 2207), hvorfra den sandsynligvis blev fjernet ved nedbrydningen 1852. 1896 lå den i staldgulvet på en gård i sognet, hvorfra den samme år blev flyttet til kirken og indmuret på sin nuværende plads i tårnrummets sydvæg.⁵³

Kirkegårdsmonument, o. 1827, over Hans Langkilde, ejer af Langkildedgård, *20. jan. 1752, †13. juli 1827, og hustru Kirsten Langkilde, *1. dec. 1766, †10. april 1832.

Gesimsstele af rødgrå granit (sekundær), 135×49 cm, med indfældet tavle af kobber, 53×29 cm, hvorpå indskrift med let fordybede antikva og versaler (afdødes navne), udfyldt med sort. Stelen, med hulkantprofileret postament, hviler på en høj sokkel hvori en let forsænket niche og kronet af et profileret, tagformet gavlstykke. Den højre-angulære skrifttavle er indfældet i skaftets forside. Monumentet er opsat på Langkildedgårds gravsted ved kirkegårdens sydside sammen med fem andre monumenter. Gravstedet hegnes på tre sider af et sortmalet støbejernsgitter i nygotisk stil.

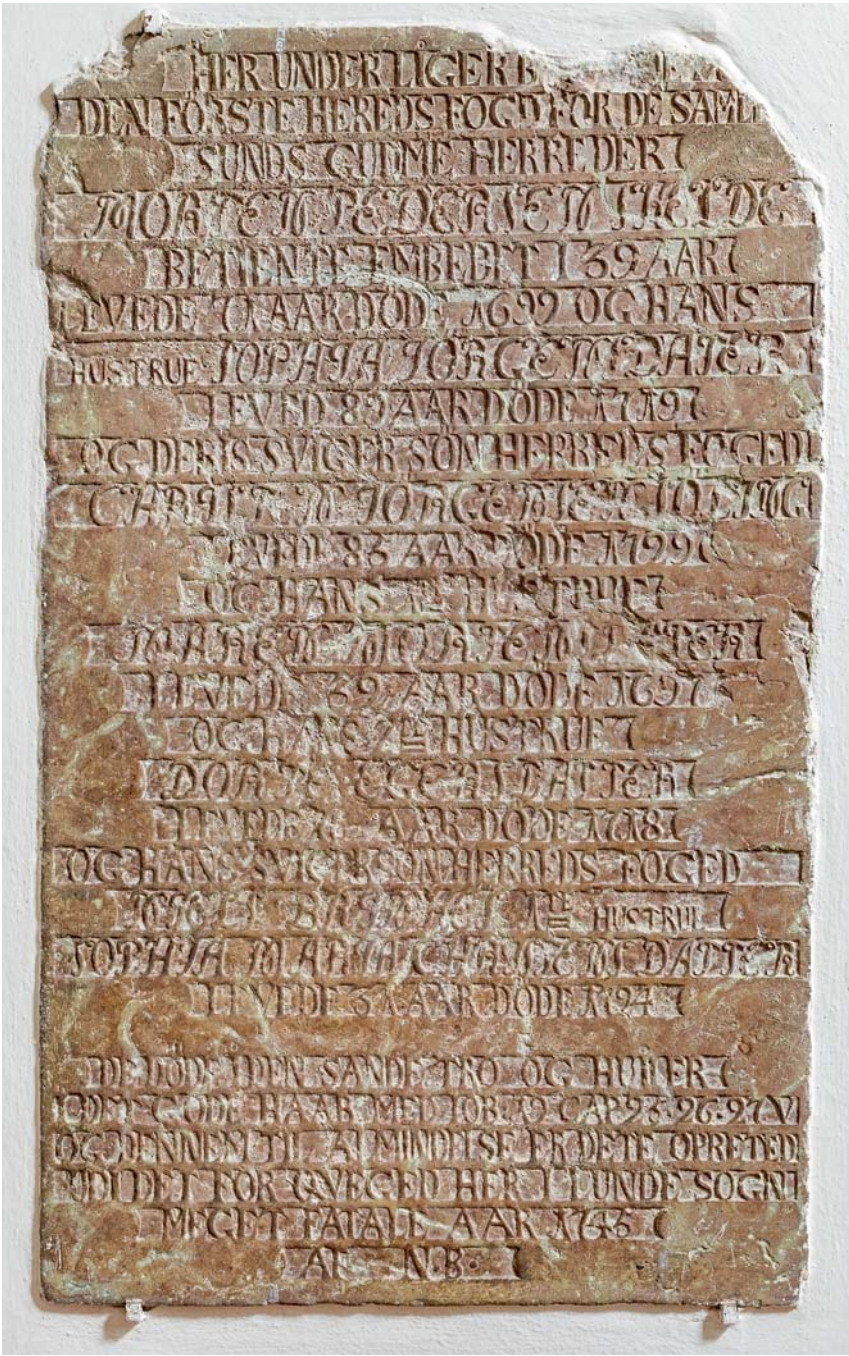


Fig. 21. Gravsten, 1745 over herredsfoged Morten Pedersen Skelde (†1699) og hustru Sophia Jørgensdatter (†1719), deres svigersøn, herredsfoged Christen Jørgensen Sølling (†1729) og hans to hustruer Maren Mortensdatter (†1697) og Dorte Eggertsdatter (†1718), samt hans datter Sophia Maria Christensdatter (†1724) (s. 2203). Foto Arnold Mikkelsen 2018. – Tombstone, 1745, of District Judge Morten Pedersen Skelde (†1699) and his wife Sophia Jørgensdatter (†1719), their son-in-law District Judge Christen Jørgensen Sølling (†1729), his two wives Maren Mortensdatter (†1697) and Dorte Eggertsdatter (†1718), and his daughter Sophia Maria Christensdatter (†1724).

†KIRKE

1852 blev det besluttet at nedrive den middelalderlige †kirke; den blev karakteriseret som 'en ældre kirke, lille, meget lav, mørk og fugtig'.¹ Der blev hverken lavet beskrivelser eller opmålinger af bygningen inden nedrivningen.⁵³

†Kirken bestod sandsynligvis af romansk kor og bredere skib (jf. fig. 3 og 22). Formentlig i senmiddelalderen var der blevet tilføjet et våbenhus mod syd, og kirken blev overhvalvet. Et tårn blev opført oven på våbenhuset i 1600-tallet eller første halvdel af 1700-tallet.⁵⁴

Murene var bygget af kvadre, som kan være genbrugt i soklerne til den nye kirke (jf. s. 2189) og i hovedhuset for en gård beliggende vest for kirkegården. Kirken kan have haft syv *vinduer* (jf. ndf.), og *taget* var belagt med tagtegl over korets søndre side og bly på resten af kirken.¹⁵

Et *våbenhus* på kirkens sydside blev sandsynligvis opført i senmiddelalderen; det havde murede *vægbænke* og *træloft*.⁵⁵ Ligeledes blev der opsat fire murede *hvælve* i kirken.⁵⁶ Skibets vestre gavltrekant kan allerede i middelalderen have fået *kamme* (jf. ndf.).⁵⁷

Et *tårn* blev sandsynligvis i 1600-tallet eller første halvdel af 1700-tallet rejst oven på †våbenhuset.⁵⁸ Det kan oprindeligt have haft *kamme* (jf. ndf.).

Istandsættelser. Som andre kirker i området tog kirken skade ved Karl Gustav-krigene 1657–60,⁵⁹ og den blev 1664–65 repareret med 900 teglsten og bly på taget.⁶⁰ 1720 skulle en dør i kirken tilmures, og vægbænkene i våbenhuset trængte til at blive repareret.⁵⁵

1803 havde bygningen syv 'gammeldags' vinduer med små ruder og jernstænger.⁶¹ Træloftet i våbenhuset var faldefærdigt samme år.¹⁶

1805 var kirken meget forfalden. Vinduerne var utætte, og gulvet skulle omlægges. Hvælvene var beskadigede på grund af vandindtrængning, og det samme var muren mellem skibet og tårnet. Kalkningen var ved at falde af murene, og der var huller i taget. Tårnet var på sydsiden revnet fra øverst til nederst, og dets tag var næsten blottet for tagsten. Kammene på kirkens vestre ende og tårnet manglede også teglsten. Loftet i våbenhuset trængte stadig til udskiftning (jf. ovf.). 1806 gennemførtes en istandsættelse.⁶²

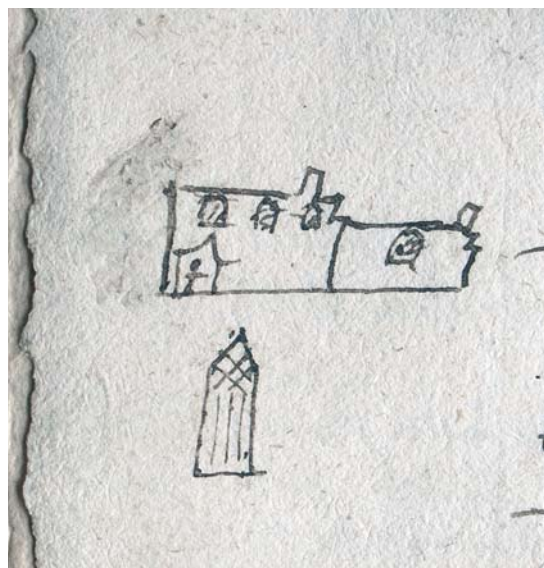


Fig. 22. †Kirke og †klokketårn (jf. s. 2189) gengivet i biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588–1604. I RAO. – The †church and the †belfry as shown in Bishop Jacob Madsen's book of visitations, 1588–1604.

En †*kalkbænk* stod i våbenhuset indtil 1808, hvor nye vægbænke skulle laves i dens sted.¹⁶ Kirken blev istandsat igen 1814.¹⁶ Nogle år inden 1826, måske ved istandsættelsen 1814, havde kirken fået nye lavtsiddende og oplukkelige vinduer.²³ Gulvet var 1834 sunket og skulle omlægges, og to år senere trængte tårnets vestre og søndre facader og skibets vestgavl til at blive repareret.⁶³

†INVENTAR

Oversigt. Af den nedbrudte kirkes inventar er kun bevarret et †røgelseskar, der 1809 blev indsendt til Nationalmuseet, samt en klokke, støbt af I. C. og H. Gamst 1839, der er overført til den nuværende kirke (s. 2203).

Kilder. †Inventaret, der endnu i begyndelsen af 1800-tallet omfattede flere, formentlig middelalderlige genstande, kendes fortrinsvis fra kirkens ældste inventarium 1576, der opregner kirkens løsøre (alterklæde, altersæt, messehagel, messe klokke og to klokker samt de nødvendige alterbøger på nær et passionale),⁶⁴ samt fra biskop Jacob Madsens beskrivelse af kirken i forbindelse med hans visitats 1589.⁶⁵ Hertil følger sig synsforretninger fra 1729 og 1800-tallets første fjerdedel⁶⁶ samt en præsteindberetning til Oldsagskommissionen 1808.⁶⁷ Inventarets skæbne ved nedbrydelsen af kirken er uvis; formentlig er det, bortset fra klokken, kasseret eller bortsolgt.⁶⁸

†*Alterklæder*. 1) Omtalt 1576, af lærred.⁶⁴ 2) Omtalt 1729, af uld, 'meget i stykker'.⁵⁵

†*Altartavler*. 1) En senmiddelalderlig, rimeligvis trefløjet altartavle med en reliefskåret fremstilling af Marias Himmelkroning i midterskabet og malerier på fløjene. 1589 blev den beskrevet af biskop Jacob Madsen: »Tafflen: den gamble oc vnge papistiske Gud setter Krone paa Jomf(ru) Maria, Fløier malet«. ⁶⁵ Tavlen må være nedtaget senest 1778. 1808 var som det eneste bevaret midterskabets relief: »3 catholske Træbilleder som ere sammenhængende«, nemlig en knælende kvinde (Maria) i midten, flankeret af Jesus med tornekrone og Gud Fader med kongekrone.⁶⁹ 2) 1778. Om tavlens udseende er intet overleveret.⁶⁹

†*Krucifiks*, muligvis en †*alterprydelse*(?) eller et †*korbuekrucifiks*(?), antagelig middelalderligt, omtalt i præsteindberetningen 1808 som 'et gammelt krucifiks'.⁷⁰ På det tidspunkt hang korstræet på korets nordvæg, mens Kristusfiguren var faldet ned og hensat på gulvet op ad væggen. Ved korsstræets fod sås spor af voks, dog kun 'meget lidt og næsten hensmuldret', som havde det været i berøring med vokslys.

†*Altersæt*, omtalt 1576, af sølv, bestående af kalk og disk.⁶⁴

†*Alterbøger*. 1) Omtalt 1576, et formentlig senmiddelalderligt graduale på pergament.⁶⁴ 2) Omtalt 1576, et gammelt missale.⁶⁴ 3) O. 1576 modtog kirken som de fleste andre kirker i herredet et eksemplar af Hans Thomesens salmebog (1569, jf. s. 2032, 2095 og 2154). Til at fastgøre bogen medfulgte en jernlænke, som dog var for skrøbelig til at kunne bruges.⁶⁴

**Røgelseskar* (fig. 23), 1200-tallet, af bronze, 19,5×11,3 cm, signeret af Jakob Rød. Den halvkugleformede skål, der hviler på en konisk fod, har langs randen en runeindskrift: »: magis:tær : ia=ko=bus : ruffus : fabær : me fecit :« (Magister Jakob Rød, smed, gjorde mig).⁷¹ Låget har langs randen en bort af skiftevis side- og spidsstillede, trekantede røghuller, mens det kuplede stykke derover, der er tredelt af lodrette bånd med pæreformede huller, har dråbeformede og cirkulære huller, der tilsammen danner rosetter. Låget krones af en lille lanterne med runde huller under et konisk tag, hvis øsken er afbrækket. Karret har tre sæt øskener,

der er delvist fornyet i ældre tid. Selve ophænget består af to (oprindeligt tre) jernstænger, der via s-formede led er forbundet med en trearmet bøjle, som med en krog er fastgjort til en rund ring.

Karret tilhører en gruppe på i alt 14 røgelseskar, der er udgået fra Jakob Røds værksted i Svendborg (jf. s. 2032 og 2154).⁷² Det er tidligst omtalt 1701 sammen med karrene i Faaborg, Ollerup, Stenstrup og Heden.⁷³ Det er endvidere beskrevet, og runeindskriften er aftegnet i indberetningen til Oldsagskommissionen 1808 (jf. s. 2183 fig. 85, nr. 3).⁷⁴ Karret blev indsendt til Nationalmuseet fra kirken 1809 (inv.nr. 350).⁷⁵

†*Processionsudstyr*(?) (jf. s. 2183 fig. 85, nr. 12), formentlig middelalderligt, omtalt 1808, to 'stænger' med glat underdel, fladt midterled og snoet overdel.⁶⁹ Foroven afsluttedes stængerne af en knop, forneden var spor efter et tilsvarende led. Der kan muligvis være tale om processionsstave eller stænger til faner. 1808 fandtes stængerne i koret.

†*Messehagler*. 1) Omtalt 1576, af sort fløj.⁶⁴ 2) En ældre hagel, der var overført fra Stenstrup Kirke (s. 2155), omtaltes 1729 som 'ringe'.⁵⁵

†*Messeklokke*, omtalt 1576, 'lille', ophængt ved alteret.⁶⁴

†*Alterskranke*, omtalt 1805, da knæfaldet var løst og forfaldent.⁶² I 1820'erne ønskede man puder på det.¹⁹

†*Korbuekrucifiks*(?), se †krucifiks ovf.

†*Korgitter*, omtalt 1589, med »Traller« (tremmer).⁷⁶

†*Døbefont*, omtalt 1589. Fonten stod 'nede' i kirken, vel i vestenden.⁷⁶

†*Prædikestol*, omtalt 1589, opsat i sydsiden.⁷⁶ 1729 kaldes den 'ringe og slet'.⁵⁵ 1805 skulle den efterses, fordi bunden var usikker og dårligt understøttet.⁶²

†*Stolestader*, omtalt 1729 som brøstfældige; endvidere var der for få pladser til både mænd og kvinder.⁵⁵ 1805 kaldes de gamle og forfaldne.⁶²

†*Skriftestol*, omtalt som 'lille' 1589⁷⁶ og atter nævnt 1675.⁷⁷

†*Degnestol*, omtalt 1589, 'lille'.⁷⁶

†*Pengetavle*, 'de fattiges omgangstavle', omtalt 1729 som ubrugelig.⁵⁵

†*Pulpitur*, opsat efter 1729, da synet noterede, at der var behov for et pulpitur, fordi der var for få



Fig. 23. *Røgelseskar, 1200-tallet, signeret af Jakob Rød (s. 2206). I NM. Foto John Lee 2018. – *Censer, 1200s, signed by Jakob Rød.

siddepladser i kirken.⁵⁵ 1825 skulle dets rækværk fastgøres.⁵⁵

†*Ligbåre*. 1) Anskaffet 1666/67.⁷⁸ 2) Omtalt 1809. Båren stod i våbenhuset.¹⁶

Klokke, 1839, overført til den nuværende kirke (s. 2203).

†*Klokker*. 1-2) Omtalt 1576 med betegnelsen 'mådelige'. Klokkerne hang formentlig i et klokkehus på kirkegården (s. 2189).⁷⁹ 3) 1715, skænket af Niels Krag til Egeskov (†1713) og hustru Sophie Nielsdatter Juel.⁸⁰ Efter en reparation mistede klokken sin klang, og 1839 blev den omstøbt.⁵⁵

†GRAVMINDER

Fra kirken kendes kun én gravsten, som er overført til den nuværende kirke (s. 2203). O. 1670 blev grave i kirkegulvet fyldt op gentagne gange.⁷⁸ Fund af en 'kvindeligt skelet' i forbindelse med indlæggelsen af varmerør 1937 (s. 2194) er omtalt 1952.⁴⁵

Gravsten, o. 1745, over herredsfoged Morten Pedersen, †1699, m.fl. Stenen, der lå i koret,⁸¹ er opsat på sydvæggen i den nuværende kirkes tårnrum (s. 2203).

KILDER OG HENVISNINGER

Nedenfor er anført en oversigt over arkivalier eller utrykte kilder og litteratur anvendt i beskrivelsen af Lunde Kirke og †Lunde Kirke. For en oversigt over arkivalier og litteratur samt forkortelser anvendt i Svendborg Amt i almindelighed, jf. også s. 59 ff. Henvi- sninger til Danmarks Kirker, Kbh. 1933-, er angivet som *DK*, efterfulgt af betegnelsen på det pågældende amt; referencer inden for Svendborg Amt har dog kun sideangivelse.

Arkivalier. *Rigsarkivet*, København (RAK). *Reviderede regnskaber, kirkeregnskaber*. Regnskaber Fyn 1662-1837. 3. Nyborg Provsti. Gudme, Sunds, Ærø og Als herreder 1662-74 (*Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn).

Rigsarkivet, Odense (RAO). *Fyns bispearkiv*: Indberet- ninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786. – Syns- forretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35. – Synsforretninger over kirker 1718-35 (*Bispeark.* Syn over kirker). – Indberetninger om kirker og kirkegårde 1812-43 (*Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde). – Synsforretninger over kirker og præstegårde 1872-98 (*Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde). – Visitatsproto- kol 1732-1803. – Visitatsprotokol Sunds Herred og Ærø 1834-96. – Sunds Herreds breve 1541-1805, 1805-1968 (*Bispeark.* Sunds Hrds. breve). *Sunds Herreds provstiarkiv*: Register over kirkernes indkomster 1576 (*Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.). – Kirkeregnskaber 1645-75. – Justitsprotokol m.m. 1690-1824 (heri kirkesyn 1760-1824) (*Provstiark.* Justitsprot. m.m.). – Breve fra biskop, amtmænd, stiftsoverhoved og forskellige 1727-1812 (*Prov- stiark.* Breve fra biskop, amtmænd m.fl.). – Synsproto- kol for kirker 1935-81 (*Provstiark.* Synsprot.). *Svendborg Amtspræstis*: Synsprotokol for Sunds og Sallinge herre- der 1824-39 (*Svendborg Amtspræstis.* Synsprot.). *Sunds- Sallinge herreds provsti*: Kopibog over udsendte cirkulærer 1844-54. *Lunde Sogn*: Diverse breve og dokumenter 1625-1928 (*Sogneark.* Div. breve og dok.). – Regnskabs- bog 1662-78 (*Sogneark.* Rgsk.). – Breve og dokumen- ter 1771-1951 (*Sogneark.* Breve og dok.). – Embedsbog 1817-1943 (*Sogneark.* Embedsbog). – Kirkeprotokol 1862-2004 (*Sogneark.* Kirkeprot.). *Den kgl. bygningsin- spektør*. Kirker, korrespondance, bilag, tegninger m.m. 1863-1927 (*Den kgl. bygningsinspektør*. Kirker m.m.). *Fyn i almindelighed. Topografica*: 17a. Fyn St-U. Sunds Herred. Sognepræsters efterretninger om de forskel- lige sogne 1760-1800 (*Fyn i alm.* 17a. Indb. 1760-1800).

Egebjerg Lokallhistoriske Arkiv. A1038. Lunde menig- hedsråd.

Nationalmuseet (NM). *Håndskriftsamlingen*: C. T. En- gelstoft, *Kirkene i Fyns Stift* (med register af Olaf Olsen) (NM. Engelstoft). *Indberetninger*. Jens Johansen 1990 ((†)altermaleri). – Henriette Rensbro 2009 (kirkegård).

Ronnøw Arkitekter A/S. Det Kgl. Bygningsinspektors arkiv: Lunde Kirke (*Bygn.insp.ark.* Lunde).

Tegninger og opmålinger. Usigneret opmåling o. 1885(?) (opmåling af tårnets spir; planer og snit). – Ejnar Mindedal Rasmussen 1936-37 (opmåling og forslag til ombygning af kor; planer, tvær- og læng- desnit). – Lars Mindedal 1975 (opstalt af sydfacade og plan).

Historisk indledning ved Rikke Ilsted Kristiansen, kir- kens omgivelser og bygning ved Pia Katrine Lindholt, inventar og gravminder ved Rikke Ilsted Kristiansen, heraf dog orgler ved Kristian Lumholdt. Arkivalielæs- ning ved Marie Louise Blyme, Rasmus Christensen, Bjørn Westerbeek Dahl og Andreas Broby Åberg- Jensen m.fl. Oversættelse ved James Manley (engelsk). Korrektur ved Anne Frovin. Teknisk og grafisk tilret- telæggelse ved Mogens Vedso. Redaktionen afsluttet december 2018.

¹ RAO. *Sogneark.* Embedsbog.

² *Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Forteg- nelse over Danmarks Breve fra Middelalderen*, Selskabet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie (udg.), 1, III, Kbh. 1906, 396 (13. juni 1429).

³ *Repertorium diplomaticum* (note 2) 1, III, 504 (30. maj 1437).

⁴ *Danske Magazin* IV, 2, 1873, 51. Blandt herredets kirker bidrog kun Bregninge med et tilsvarende lavt beløb.

⁵ *De ældste danske Arkivregistraturer*, Det Kongelige Danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog (udg.), V, 2, Kbh. 1910, 1046.

⁶ *Kronens Skøder paa afhændet og erhvervet jordegods i Danmark, fra Reformationen til Nutiden, 1535-1765 II*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1908, 466 f.

⁷ RAO. *Fyns bispearkiv*. Indberetninger om kirkeejere og patronatsret 1695-1786.

⁸ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.

⁹ *Aktstykker for største Delen hidtil utrykte, til Oplysning især af Danmarks indre Forhold i ældre Tid*, Fyens Stifts litteraire Selskab (udg.), I, Odense 1841, 118; V. Wiberg, *Personallhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie* 2, Odense 1870, 94; *Biskop Jacob Madsens visitatsbog 1588-1604*, Jens Ras- mussen og Anne Riising (udg.), Odense 1995, 208.

¹⁰ *Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold 1551-1660*, Rigsarkivet (udg.), Kbh. 1885-2005 (20. nov. 1637); jf. også *Kirkehistoriske Samlinger* III, 6, 1887-89, 360, og IV, 3, 1893-95, 164 ff. og 638 f.

¹¹ RAO. *Fyns bispearkiv*. Synsforretninger over kirker med uddrag af regnskab 1631-35.

¹² Beretning for den arkæologiske undersøgelse SOM 351 i Svendborg Museum.

¹³ RAO. *Fyns bispearkiv*. Visitatsprotokol Sunds Herred og Ærø 1834-96.

¹⁴ RAO. *Sunds-Sallinge herreds provsti*. Kopibog over udsendte cirkulærer 1844-54.

¹⁵ *Jacob Madsens visitatsbog* (note 9), 208.

- ¹⁶ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.
- ¹⁷ RAO. *Provstiark.* Synsprot.
- ¹⁸ NM. Indb. ved Henriette Rensbro 2009.
- ¹⁹ RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; *Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.
- ²⁰ Rønnow Arkitekter. *Bygn.insp.ark.* Lunde.
- ²¹ Om klokken hang i en åben klokkestabel eller et lukket klokkehus, er ikke muligt at bestemme. Jacob Madsens skitse kan dog indikere et klokkehus (fig. 22). *Jacob Madsen* (note 9) 208 f.
- ²² RAO. *Provstiark.* Synsprot.; Korrespondance i NM.
- ²³ RAO. *Bispeark.* Indb. om kirker og kirkegårde.
- ²⁴ RAK. *Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsen.* 1. departement. Journal 1853; RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.
- ²⁵ En sølvplade nedlagt ved kirkens grundlæggelse kan være indmuret bag denne kvader, jf. usigneret og udateret folder ved kirken.
- ²⁶ Det kan ikke ses, hvordan murene er konstrueret, da murkronerne er dækket af ældre, røde teglsten i munkestensformat.
- ²⁷ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde.
- ²⁸ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; RAO. *Bispeark.* Syn over kirker og pr.gårde.
- ²⁹ RAO. *Den kgl. bygningsinspektør.* Kirker m.m.
- ³⁰ Hvælvet øvrige konstruktion kan ikke undersøges, da det er kraftigt pudset på undersiden. Oversiden er ikke synlig fra loftet pga. korets oprindelige træloft, som stadig er bevaret over hvælvet.
- ³¹ Korrespondance i NM.
- ³² Ved kirkesynet 1862 var der 'fliser' i skibet, hvilket formentlig er de nuværende. RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.
- ³³ RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.; Korrespondance i NM.
- ³⁴ Foto i Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv; RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.
- ³⁵ RAO. *Sogneark.* Breve og dok.; Kirkeprot.
- ³⁶ Både 1961 og 1973 fik kirken nyt oliefyrtårn i fyrtårlederen. Tegninger af E. Mindedal Rasmussen, i NM; Korrespondance i NM.
- ³⁷ RAO. *Sogneark.* Breve og dok.
- ³⁸ RAO. *Provstiark.* Synsprot; *Sogneark.* Kirkeprot.
- ³⁹ 'Alt i kirken blev nyt anskaffet', jf. RAO. *Sogneark.* Embedsbog.
- ⁴⁰ Avisudklip 11. dec. 1952 i Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv; RAO. *Sogneark.* Kirkeprot.
- ⁴¹ RAO. *Sogneark.* Embedsbog. Ingeborg Clausen, der var enke efter sognepræst i Ollerup, provst Viggo Peter Balslev Clausen, har også udført inventar til Ollerup (s. 2024) og Kirkeby (s. 2090 og 2093).
- ⁴² RAO. *Sogneark.* Embedsbog; NM. Indb. ved Jens Johansen 1990. Johannes Jensen udførte 1865 et altermaleri til Kværndrup Kirke.
- ⁴³ Chr. A. Bøje, *Danske guld og sølv smedemærker før 1870*, II, Kbh. 1982, nr. 4277.
- ⁴⁴ Bøje 1982 (note 43), nr. 4050.
- ⁴⁵ Avisudklip 10. dec. 1952 i Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv.
- ⁴⁶ Jf. faksimile af virksomhedens katalog 1883 i Christian Waagepetersen, *Dansk sølvplet før 1900. En foreløbig oversigt med to facsimilerede kataloger fra H. C. Drewsen 1861 og 1883*, Kalundborg 1975.
- ⁴⁷ Tilsvarende kander findes i bl.a. Fangel og Kølstrup, her dog dateret o. 1850 (*DK Odense* 3186 og 4228). Andre kander af tin, stemplet med »NFS« over en engel, kendes fra Tislund (*DK Sjydl* 916) og Åby (*DK Århus* 1442), begge dateret 1841.
- ⁴⁸ Avisudklip 11. dec. 1952 i Egebjerg Lokalhistoriske Arkiv.
- ⁴⁹ Tilbud 31. aug. 1921 samt opfølgende brev 26. nov. fra Marcussen & Søn. RAO. *Sogneark.* Div. breve og dok.
- ⁵⁰ RAO. *Sogneark.* Embedsbog. Yderligere oplysninger om kirkens orgler findes i Den Danske Orgelregistant.
- ⁵¹ Jf. usigneret og udateret folder ved kirken.
- ⁵² RAO. *Sogneark.* Embedsbog; Henning Thalund, *Fynske Kirkeskibe*, Svendborg 1989, 75.
- ⁵³ Senere blev det mere almindelig praksis at registrere middelalderkirker inden nedrivning. Forud for eksempel nedrivningen af Bjerreby Kirke 1905-06 blev kirken opmålt og bygningshistorien udredt. Opmåling ved C. M. Smidt i NM.
- ⁵⁴ *Jacob Madsen* (note 9) 208; Erich Pontoppidan og Hans de Hofman, *Den danske Atlas* VI, Kbh. 1774, 716.
- ⁵⁵ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker.
- ⁵⁶ *Jacob Madsen* (note 9) 208; RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.
- ⁵⁷ RAO. *Provstiark.* Breve fra biskop, amtmand m.fl.
- ⁵⁸ Kirken var 1589 uden tårn, men i 1774 var tårnet blevet bygget. *Jacob Madsen* (note 9) 208; *Danske Atlas* (note 54), 716.
- ⁵⁹ For eksempel Kirkeby Kirke (s. 2075).
- ⁶⁰ RAK. *Rev. rgsk.* Rgsk. Fyn.
- ⁶¹ De romanske vinduer i Kirkeby (s. 2083) beskrives også som 'gammeldags'; dog kan der være tvivl, om det er vinduesåbningerne eller -rammerne, der menes; RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.
- ⁶² RAO. *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; Breve fra biskop, amtmand m.fl.
- ⁶³ RAO. *Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.
- ⁶⁴ RAO. *Provstiark.* Reg. over kirkernes indk.
- ⁶⁵ *Jacob Madsens visitatsbog* (note 9), 208 f.
- ⁶⁶ RAO. *Bispeark.* Syn over kirker; *Provstiark.* Justitsprot. m.m.; Breve fra biskop, amtmand m.fl.; *Svendborg Amtsprovsti.* Synsprot.
- ⁶⁷ *Danske Præsters indberetninger til Oldsagskommissionen af 1807. 3: Bornholm, Lolland-Falster og Fyn*, Christian Adamsen og Vivi Jensen (red.), Højbjerg 1997, 285-93.
- ⁶⁸ 1. maj 1852 blev der holdt auktion ved kirken med en indtægt på 181 rdlr. Auktionens indhold er ikke specificeret. RAO. *Sunds-Gudme herredsfoged.* Auktionsprotokol 1832-57.
- ⁶⁹ *Indberetninger til Oldsagskommissionen* (note 67), 290.
- ⁷⁰ *Indberetninger til Oldsagskommissionen* (note 67), 289.



Fig. 24. Istandsættelse af tårnet (s. 2192). Foto Mogens Kjøller 1886. I Egebjerg Lokallhistoriske Arkiv. – *Refurbishing of the tower.*

⁷¹ Lis Jacobsen og Erik Moltke, *Danmarks Runeindskrifter. Text*, Kbh. 1942, nr. 178; Hiltrud Westermann-Angerhausen, *Mittelalterliche Weihrauchfässer von 800 bis 1500*, Petersberg 2014, 319 (IV c 10); jf. også databasen Danske runeindskrifter, <http://runer.ku.dk/VisGenstand.aspx?Titel=Lunde-r%c3%b8gelseskar>, besøgt 5. juli 2018.

⁷² Jf. Jacobsen og Moltke 1942 (note 71), 207-17 (nr. 172-83); Westermann-Angerhausen 2014 (note 71), 316 ff. (IV c 1-13).

⁷³ Thomas Bircherod, »Dissertatio epistolaris de causis deperditarum, apud septentrionales, et præsertim apud

Danos, Antiquitatum«, *Dänische bibliothec* IV, Kbh. 1743, 409 f.

⁷⁴ *Indberetninger til Oldsagskommissionen* (note 67), 287 f.

⁷⁵ *Indberetninger til Oldsagskommissionen* (note 67), 291 ff.

⁷⁶ *Jacob Madsens visitatsbog* (note 9), 209.

⁷⁷ RAO. *Sogneark*. Rgsk.

⁷⁸ RAK. *Rev. rgsk*. Rgsk. Fyn; RAO. *Sogneark*. Rgsk.

⁷⁹ RAO. *Provstiark*. Reg. over kirkernes indk.; *Jacob Madsens visitatsbog* (note 9), 209.

⁸⁰ RAO. *Bispeark*. Syn over kirker; *Danske Atlas* (note 54), 716.

⁸¹ *Danske Atlas 1774* (note 54), 716.

LUNDE CHURCH

In the southwestern corner of the parish the historicizing church from 1852 is in the same place as the †medieval church which was demolished the same year.

The new church was built to drawings by the architect N. S. Nebelong, Copenhagen. The historicizing architecture has both neo-Romanesque and neo-Gothic features. The church consists of a nave-chancel furnished in 1937, and a nave as well as a tower in the west whose lowest floor is used as a porch.

The footing is of re-used granite ashlar from the demolished †church, and the heavily plastered walls are in yellow brick in normal format laid in cross-bond. The facades of both nave and tower are decorated with pilaster strips and various friezes (fig. 1). In addition the east gable has three cruciform recesses. The main entrance to the west is a pointed-arched door surrounded by pilaster strips and with a pediment (fig. 5). The church has large pointed-arched windows in the long walls, east gable and tower (fig. 6). The interior of the nave is dominated by the roof-shaped ceiling (fig. 10), while the chancel from 1937 has

been separated from the nave by a chancel arch and vaulted over (fig. 8). The tower in three storeys has four gables and a spire covered with slate (fig. 1).

†*The medieval church* consisted of a chancel and a wider nave and was built of granite ashlar. In the Late Middle Ages a porch was built on the south side of the nave (fig. 3 and 22), and the church was given four vaults. In the 1600s or 1700s a tower was built above the porch. Until the tower was erected the bell hung in a †bell frame in the churchyard. In both 1806 and 1814 the †church was refurbished and given new, low-placed windows.

Furnishings. All that remains of the furnishings of the demolished church are a ★censer from the workshop of Jakob Rød in Svendborg, which was sent in to the National Museum in 1809 (fig. 23 and p. 2183 fig. 85, no. 3), and a bell from 1839 (fig. 20), cast by I. C. and H. Gamst, Copenhagen, which has been transferred to the present church.

Most of the present furnishings were thus procured in connection with the building of the

church in 1852. An (†)altar painting of *The Agony in the Garden* (fig. 12) is the work of Johannes Jensen. The Communion set (fig. 13) was made by Niels Christopher Clausen, Odense, and donated by Preben Bille-Brahe. The font (cf. fig. 18) is closely related to the font in Rudkøbing Church (p. 1427), while the pews correspond to those in Kirkeby and Stenstrup (pp. 2098 and 2162). From the same time come among other items the pulpit, two collection plates (fig. 17), the door wings between the tower interior and the nave (fig. 16) and the gallery, which since 1922 has served as the organ loft.

The church ship "Dana" (fig. 19) was built in 1915 by the shipwright C. C. Palle, Marstal. The altarpiece from 1939 (fig. 11) is a painting of *The Good Shepherd* by the painter and sculptor Ingeborg Clausen as a copy of Niels Skovgaard's

altarpiece from 1910 for the chapel of the State University Hospital (now in the Skovgaard Museum). The organ was built in 1970 by I. Starup & Søn, Copenhagen.

The *colour scheme* appears to be from a major refurbishing in 1937. The furnishings are repainted with golden, grey and black details, but the frame of the altarpiece and the pews in the chancel are in the natural colour of the wood. Originally the furnishings were painted in oak imitation.

Sepulchral monuments. A tombstone from 1745 commemorating several district judges, including Morten Pedersen Skelde (†1699) (fig. 21), has been embedded since 1896 in the south wall of the tower interior. Originally it was in the chancel of the demolished church.